

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ARCHEOLÓGIA 29
ROČNÍK CXIII– 2019

Bratislava 2019

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CXIII– 2019
ARCHEOLÓGIA 29

Predseda redakčnej rady/Head of editorial board
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava

Redakčná rada/Editorial Board
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
Mgr. David Parma, Ph.D.
Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Zostavovateľ/Edited by
PhDr. Vladimír Turčan

Preklad do nemeckého a anglického jazyka/translation into English and German languages:
REELS, s. r. o., Stephanie Staffen a autori

Publikácia je recenzovaná/publication is reviewed

Príspevky sú indexované a evidované v databáze Scopus/Articles are indexed and catalogued in the Scopus database

Publikované príspevky sú dostupné na www.archeologickemuzeum.sk/published articles are available on
www.archeologickemuzeum.sk

Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori/the Authors are responsible for their contributions

Tlač/Print:
Ultra Print, s. r. o., Bratislava

Vydalo/Published by: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava 2019

Náklad/Numbers of the copies: 350 kusov

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum/Slovak National Museum – Archaeological Museum 2019

ISBN 978–80–8060–473–8
ISSN 1336-6637

OBSAH – INHALT

- 7 ZDENĚK FARKAŠ: Záver kultúry ľudu so starou lineárnou keramikou. Obj. 114/86 v Bratislave – Mlynskej doline
- 25 Ende der Kultur mit der älteren Linearbandkeramik – Objekt 114/86 aus Bratislava – Mlynská dolina
- 31 VIKTÓRIA DVORSKÁ PLHÁKOVÁ – JANA MELLNEROVÁ ŠUTEKOVÁ – JÚLIUS VAVÁK – PAVOL JELÍNEK – JANA HLAVATÁ – JARMILA BÍŠKOVÁ: Eneolitická priekopa z Budmeríc – poloha Sušička
- 44 Eneolitischer Graben aus Budmerice – Lage Sušička
- 47 PAVOL JELÍNEK – DUŠAN VALENT: Náboženské ikonografie v staršej dobe bronzovej
- 73 Religiöse Ikonographie während der älteren Bronzezeit
- 77 MARTIN TREFNÝ: Attic, Etrusco – Corinthian and South Italian vases in the collection of the Slovak National Museum in Bratislava
- 89 Attické, etrusko-korintské a jihoitalské vázy vo zbírke Slovenského národného múzea v Bratislavě
- 91 MILAN HORŇÁK: Kolaps osídlenia kultúr popolnicových polí s dôrazom na lužickú kultúru v priestore dnešného juhozápadného Slovenska
- 98 Collapse of settlements of Urnfield cultures with an emphasis on Lusatian culture in the area of today's south-western Slovakia
- 101 VIOLETTA REITER: Das Keramikdepot der mitteldanubischen Hügelgräberkultur aus Reyersdorf (NÖ)
- 129 MICHAEL BRANDL: Die Klinge aus Reyersdorf (FNr. 112)
- 130 ZORA BIELICHOVÁ: Animal bones from the Middle Bronze Age Tumuli culture site at Reyersdorf (Lower Austria)
- 136 The pottery hoard of the Mid-Danubian tumulus culture from Reyersdorf (Lower Austria)
- 136 Keramický depot stredodunajskej mohylovej kultúry z Reyersdorfu (Dolné Rakúsko)
- 136 Analýza kostí zo sídliska stredodunajskej mohylovej kultúry v Reyersdorfe (Dolné Rakúsko)
- 139 ANITA KOZUBOVÁ – VERONIKA HORVÁTH: Nur eine Faszination vom Westen oder etwas anderes? Zu hallstädtischen Einflüssen in der Vekerzug-Kultur am Beispiel des Gräberfeldes von Eger-Nagy Eged (Ostungarn)
- 156 Len očarenie západom alebo niečo iné? K halštatským vplyvom vo vekerzugskej kultúre na príklade pohrebiska v Eger-Nagy Eged (východné Maďarsko)
- 159 PETRA ŠIMONČIČOVÁ KOÓŠOVÁ – RADOSLAV ČAMBAL: Ojedinelý nález noricko-panónskej opaskovej zápony z Zuckermadla v Bratislave
- 166 Einzelfund einer norisch-pannonischen Gürtelschnalle vom Zuckermadl in Bratislava
- 167 JOZEF LABUDA: Štítová puklica z doby rímskej z Hontianskych Nemiec
- 170 Schildbuckel aus der römischen Kaiserzeit aus Hontianské Nemce
- 171 ANDREJ SABOV – MAREK BOTH: Neznáme rímske militárie v zbierkach Slovenského národného múzea v Martine
- 176 Unbekannte römische Militaria in den Sammlungen des Slowakischen National Museums in Martin
- 179 KATARÍNA HLADÍKOVÁ: Príspevok ku kovanim závesov picích rohov doby rímskej z južného Záhoria
- 184 Beitrag zu den Beschlägen der Gehänge von Trinkhörnern aus der römischen Kaiserzeit vom südliche Záhorie Gebiet

- 185 DANIEL SVIHALEK: Rímske kúpele a analogické stavby z germánskeho prostredia v stredodunajskom barbariku
- 195 Römische Bäder und analogische Bauten vom germanischen Milieu im mitteldonauländischen Barbarikum
- 197 ZDENEK FARKAŠ – VLADIMÍR TURČAN: Fragment náramku typu Szentendre z Beckova
- 200 Armringbruchstück vom Typ Szentendre aus Beckov
- 203 VLADIMÍR TURČAN: Včasnostredoveké bronzové kovanie z Pohanskej
- 209 Early medieval bronz fitting from Pohanská
- 211 DAVID VÍCH – ZUZANA JARŮŠKOVÁ: Depot železných predmetů z Borotína na Malé Hané
- 216 Hoard of iron items from Borotín in Malá Haná
- 217 MILAN THURZO – RADOSLAV BEŇUŠ: Body remains of Archbishop Georgius (Juraj) Lippay, exhumed from the crypt under St. Martin's Cathedral in Bratislava
- 232 Telesné pozostatky arcibiskupa Juraja Lippaya, exhumované z krypty pod Dómom sv. Martina v Bratislave
- 233 KOLOKVIUM
- 233 VLADIMÍR TURČAN: Osemnásť kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie
Das achtzehnte Kolloquium zu den Fragen der römisch-germanischen Archäologie
- 235 ROBERT IVÁN – RÓBERT ÖLVECKY – JÁN RAJTÁR: Vybrané hrobové celky z germánskeho žiarového pohrebiska v Sekuliach
- 258 Ausgewählte Grabkomplexe aus dem germanischen Brandgräberfeld in Sekule
- 263 IGOR BAZOVSKÝ – RADOSLAV ČAMBAL – KATARÍNA HLADÍKOVÁ – JÁN RAJTÁR: Nové funerálne nálezy z doby rímskej zo Závodu (predbežná správa)
- 266 Neue Grabfunde aus der römischen Kaiserzeit aus Závod (Vorbericht)
- 269 BARBARA LOFAJOVÁ DANIELOVÁ – MARTIN FURMAN: Hrdoš – Nová archeologická lokalita severokarpatskej skupiny na pomedzí Oravy a Liptova
- 281 Hrdoš – eine neue archäologische Fundstelle der nordkarpatischen Gruppe an der Scheide von Orava und Liptau
- 283 MILAN HORŇÁK – ERIK HRNČIARIK – TOMÁŠ KOLON: Keramický materiál z vybraných objektov hospodárskeho zázemia neskoro-antického dvorca v Bratislave-Podunajských Biskupiciach
- 302 Ceramic material from selected buildings of the farming part of a late Antiquity Residence in Bratislava-Podunajské Biskupice
- 317 RECENZIA/REZENSIONS
Miroslava Daňová: B. Komoróczy/M. Vlach: Příběhy civilizace a barbarství – Pod nadvládou Říma. Archeologický ústav AV ČR, Brno, v.v.i., 2018, 289 strán, 1. vydanie. ISBN 978-80-7524-014-9.
- 319 Skratky časopisov a periodík – Abkürzungen von Zeitschriften und Periodika

ENEOLITICKÁ PRIEKOPA Z BUDMERÍC – POLOHA SUŠIČKA¹

VIKTÓRIA DVORSKÁ PLHÁKOVÁ – JANA MELLNEROVÁ ŠUTEKOVÁ – JÚLIUS VAVÁK – PAVOL JELÍNEK – JANA HLAVATÁ – JARMILA BÍŠKOVÁ

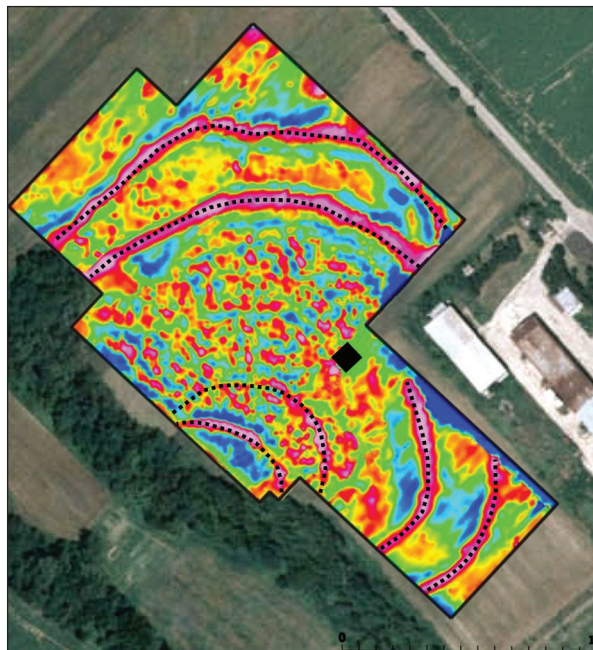
Keywords: Budmerice, Eneolithic, fortification, Epilengyel, Post-Baden, ceramic typology, Little Carpathians, Trnava upland**Abstract:** *Eneolithic ditch from Budmerice – site Sušička.* The aim of this article is to analyze the data gathered from the filling of the fifth ditch in Budmerice, site Sušička and the subsequent discussion regarding the possible options for its dating. There were two layers identified in the filling, containing fragmentary archaeological and biological material, including atypical ceramic finds. In spite of the limited informative value of the finds the authors propose to date the ditch into the Post-Baden time period or eventually the Late or Final Eneolithic period. The study is also dedicated to the question of the beginnings of the construction of fences (fortifications) in prehistory and its continuity on the terraces and in lowland locations.**Úvod**

Budmerice (okres Pezinok) ležia na východnom úpätí Malých Karpát, v južnej časti Trnavskej tabule v alúviu malokarpatského toku Gidra, v krajine s reliéfom nížinných pahorkatín. História archeologických výskumov potvrdila ich intenzívne, zrejme i kontinuálne osídlenie v praveku, starších historických obdobiach až po vrcholný stredovek. V 50-tych rokoch 20. storočia bola v katastri obce v polohe Farárova roľa (neskôr Sušička, napr. Hlavatá/Jelínek/Vavák 2015, 199) identifikovaná opevnená osada maďarovskej kultúry (Točík 1962), ktorá i naďalej ostala v pozornosti bádateľov. Vďaka zberovým nálezom a menším terénnym akciám (záchranný výskum, zbery) bolo na lokalite dokumentované osídlenie z eneolitu, staršej doby bronzovej, doby halštatskej, laténskej i zo stredoveku (Bartík 1993; Batora/Marková 1998, 27; Farkaš/Cheben/Kuzma 1980; Hlavatá/Jelínek/Vavák 2015, 199 nn.; Vavák/Jelínek/Choma Soročinová/Hlavatá 2016, 4). Zaujímavá poloha leží na pravej strane cesty smerujúcej z Budmeríc do obce Jablonec (obr. 1), v blízkosti sa nachádza areál bývalej sušičky RD, ktorý z východnej strany zasahuje do telesa opevnenia maďarovskej kultúry. Praveká fortifikácia bola leteckým snímkovaním i geofyzikálnym meraním zachytená ako dvojica dvoch rovnobežných oblúkových priekop, otvorených smerom k terase nad ľavým brehom mierne meandrujúceho koryta Gidry (obr. 2). V minulosti tu Gidra tvorila ostrov, v súčasnosti sa osada týči približne desať metrov nad jej pôvodným alúviom, dnes už len vyschnutým korytom. Podložie toku tvoria holocénne nivné sedimenty a okolie je tvorené pleistocénnymi sprašami a sprašovými hlinami polygénneho pôvodu (Hlavatá/Jelínek/Vavák 2015, 199).

Obr. 1. Budmerice, okr. Pezinok. Lokalizácia polohy Sušička.

Abb. 1. Budmerice, Bez. Pezinok. Lage Sušička.

Obr. 2. Budmerice, poloha Sušička. Letecký pohľad s výsledkami geofyzikálnych meraní a vyznačenou lokalizáciou sondy I.

Abb. 2. Budmerice, Lage Sušička. Luftbild mit Ergebnisse der geophysikalischen Messungen und Lokalisierung der Sonde I.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV 15 0491.

Systematický vedecký výskum začal na lokalite až v 21. storočí. Z iniciatívy Malokarpatského múzea v Pezinku (J. Vavák) predchádzalo exkavácii geofyzikálne meranie fortifikácie (obr. 2). V spolupráci s AÚ SAV v Nitre (J. Tirpák) bol v rokoch 2007 – 2008 zdokumentovaný priebeh fortifikácie so štyrmi poloválnymi priekopami, pričom v nedávnej minulosti sa dali na poli ešte rozoznať samotné valy. Areál opevneného sídliska dosahuje rozlohu okolo 4,5 ha. Reliéf terénu smerom od potoka mierne stúpa, výškový rozdiel plochy opevnenej osady je vyše 10 metrov (169 – 180 m n. m). Približne v strede osady sa dvíha malá vyvýšenina, azda akropola opevnenej osady (Jelínek/Vavák 2011).

Na nedeštruktívny prieskum nadviazal od roku 2010 systematický archeologický výskum, realizovaný Malokarpatským múzeom v Pezinku (J. Vavák, od r. 2015 aj L. Choma Soročinová) a Slovenským archeologickým a historickým inštitútom v Bratislave (P. Jelínek, J. Hlavatá).

Terénny výskum bol cieľený na priestor medzi priekopami zo staršej doby bronzovej. V roku 2010 bol v sonde I, vytýčenej pri západnom okraji bývalej sušičky, identifikovaný a odkrytý ďalší objekt priekopy, v poradí piatej, ktorá však geofyzikálnym meraním zachytená nebola. V pôdoryse sa objekt vizuálne črtal na základe farebných odchýlok výplne oproti okolitému sprašovému podložiu. Objekt môže byť s istotou interpretovaný ako priekopa s kónicky sa zužujúcimi stenami a rovným dnom (obr. 3, 4). Na základe orientácie môžeme predpokladať, že v pôdoryse má mierne oblúkovitý tvar, ktorý by mohol pokračovať paralelne s dvoma známymi vonkajšími priekopami. V jeho výplni boli identifikované dve farebne odlišiteľné vrstvy (obr. 5), obsahujúce keramický materiál, pričom spodná vrstva môže byť datovaná do eneolitu, konkrétne dvoch fáz, epilengyelského a postbadenského obdobia.

Cieľom predloženej príspevku je sumarizácia a analýza dát v súvislosti s nálezom piatej priekopy v Budmericiach a diskusia o možnostiach jej datovania, ako aj o problematike opevnení (ohradení) v nížinných polohách v období eneolitu na strednom Dunaji, resp. v strednej Európe. Materiál bol zatiaľ čiastočne vyhodnotený a publikovaný len v rámci záverečnej bakalárskej práce obhájenej na UK v Bratislave (Plháková 2013).

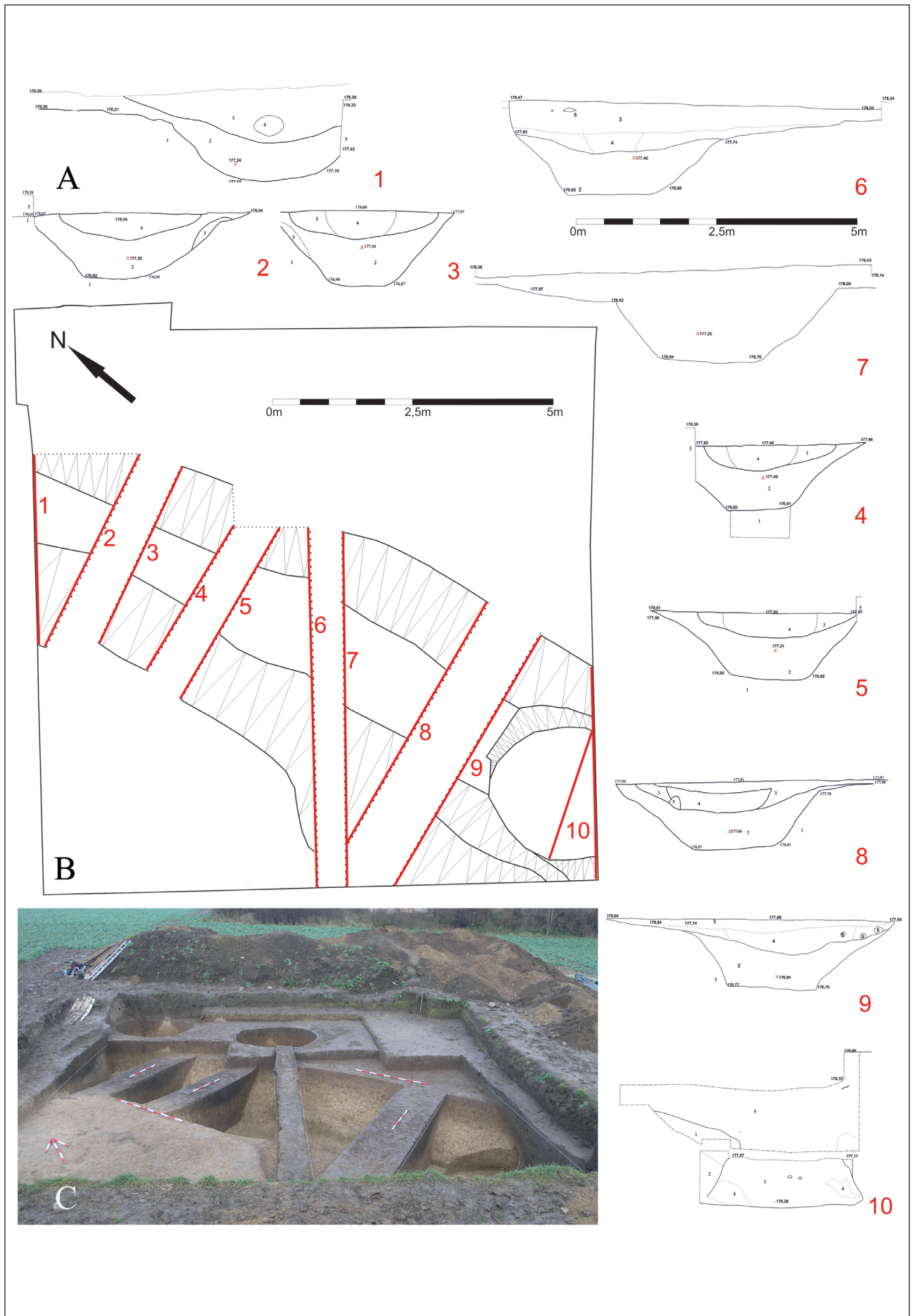
Materiál a metódy

Štúdia je založená na analýze keramických fragmentov nádob a ostatných keramických nálezov, ktoré pochádzajú z výplne piatej priekopy v Budmericiach, v polohe Sušička. Čiastočne vyhodnotené sú aj nálezy kamennej brúsenej a štiepanej industrie. Analýze boli podrobené archeobotanické vzorky a mazanica pochádzajúce z výplne priekopy a malakofauna získaná počas preplavovania týchto vzoriek. Keramika bola spracovaná pomocou základnej typologickej metódy, a to na základe podobností, sledované boli aj jej fyzikálno-technologické vlastnosti. Počet a vlastnosti keramických jedincov neumožňovali detailnejšiu deskripciu a kvalitatívnu analýzu. Kvalita keramických fragmentov s absenciou typických výzdobných alebo iných prvkov nám nedovoľovala konkrétne kultúrne zaradenie a pri datovaní (relatívno-chronologikom určení) bolo možné oprieť sa len o niektoré vonkajšie prvky, ojedinele o profiláciu nádoby alebo celkový charakter črepu. Pre celý súbor je typická častá fragmentarizácia, čo ovplyvňovalo diagnostiku črepového materiálu. To isté platí aj pre rastlinné makrozvyšky. Naša argumentácia datovania sa opiera aj o tvar a profiláciu priekopy.

Opis nálezovej situácie

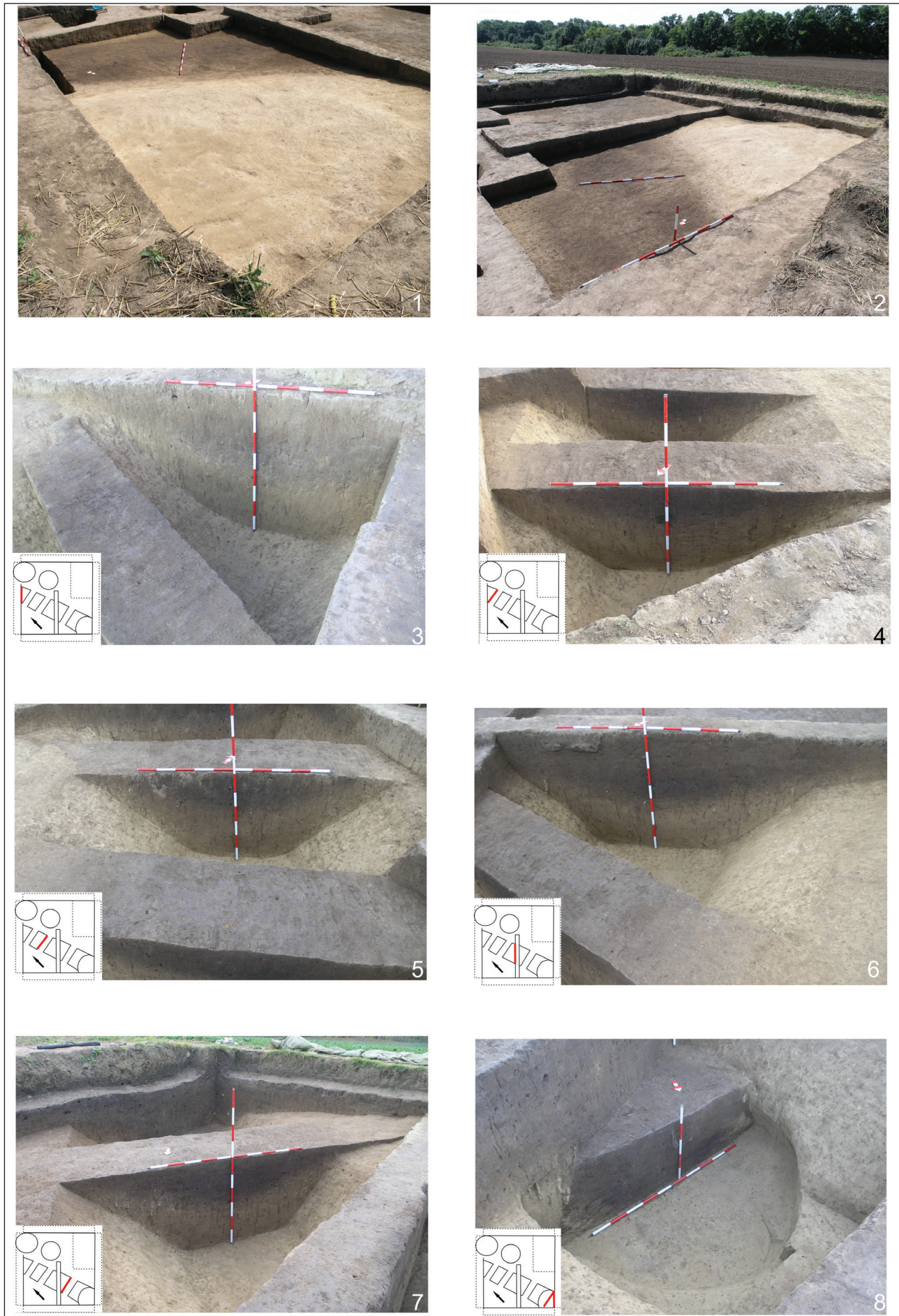
Objekt sa začal črtáť ako „žlab“ v hĺbke v priemere okolo 100 cm od súčasného povrchu (obr. 4: 1, 2), postupne vo viacerých sektoroch sondy (viac k metodike výskumu Hlavatá/Jelínek/Vavák 2015, 203 n.), pri znižovaní antropogénnej vrstvy maďarovskej kultúry. Priekopa sa v pôdoryse rysovala ostrými kontúrami a výrazne sa črtala v sprašovom podloží. Priemerná šírka priekopy sa pohybovala okolo 340 – 360 cm, dno dosahovalo šírku priemerne okolo 140 cm. Objekt vyplňali dve vrstvy (obr. 4: 3-6; obr. 5). Na povrchu spočívala vrstva tmavej šedej zeminy (hĺbka cca 100 – 160 cm od súčasného terénu). Spodnú svetlo žltu-šedú výplň sprašového charakteru (hĺbka cca 160 – 220 cm), bolo možné identifikovať len vďaka mierne odlišnému odtieňu sprašového podložia a vápencovým konkréciám v mieste dotyku výplne a steny priekopy. Na základe pôdorysu a profilov môžeme priekopu opísať ako mierne oblúkovitý (obr. 3) objekt s kónicky sa zužujúcimi stenami a rovným dnom. Priekopa bola v sonde I zachytená v dĺžke skoro 10 metrov, je orientovaná v smere SSZ – JJV, v súlade s ostatnými priekopami na lokalite. V priestore sondy neboli zachytené žiadne negatívne kolových jám, ktoré by mohli byť súčasťou palisády, alebo inej konštrukcie.

Priekopa bola vyberaná pomocou piatich rezov (A – E) umiestnených cez jej šírku priekopy so štyrmi kontrolnými blokmi (obr. 3). Rezy boli vyberané po prirodzených vrstvách. Považujeme za dôležité uviesť, že povrch stien objektu pokrývalo množstvo kalcinovanej spráše, čo uľahčovalo identifikáciu spodnej časti objektu pri vyberaní. Priekopa je v južnom rohu porušená výkopom jamy č. 7 s maďarovským materiálom. Fakt, že ju nezachytilo geofyzikálne meranie, pripisujeme podobným vlastnostiam zásypu a podložia, z ktorého zrejme zásyp pochádza. Okrem fragmentov keramických nádob obsahovala výplň aj zlomky brúsenej industrie, štiepané kamenné nástroje, úštepy a mazanicu, ktorá napovedá o existencii zaniknutej nadzemnej architektúry v okolí. Len z hornej vrstvy pochádzali aj zvieracie kosti a ojedinelé uhľiky. Z objektu priekopy sa po umelých, 20 cm vrstvách odoberali aj archeobotanické vzorky určené na preplavovanie, z ktorých pochádza aj analyzovaný malakologický materiál.

Obr. 3. Budmerice, poloha Sušička. Priekopa. A profily, B pôdorys (autor P. Jelínek), C pohľad na priekopu (autor J. Vavák).

Abb. 3. Budmerice, Lage Sušička. Sonde I. Graben. A Profile, B Planum, C Fotodokumentation der Fundsituation. Autor P. Jelínek.

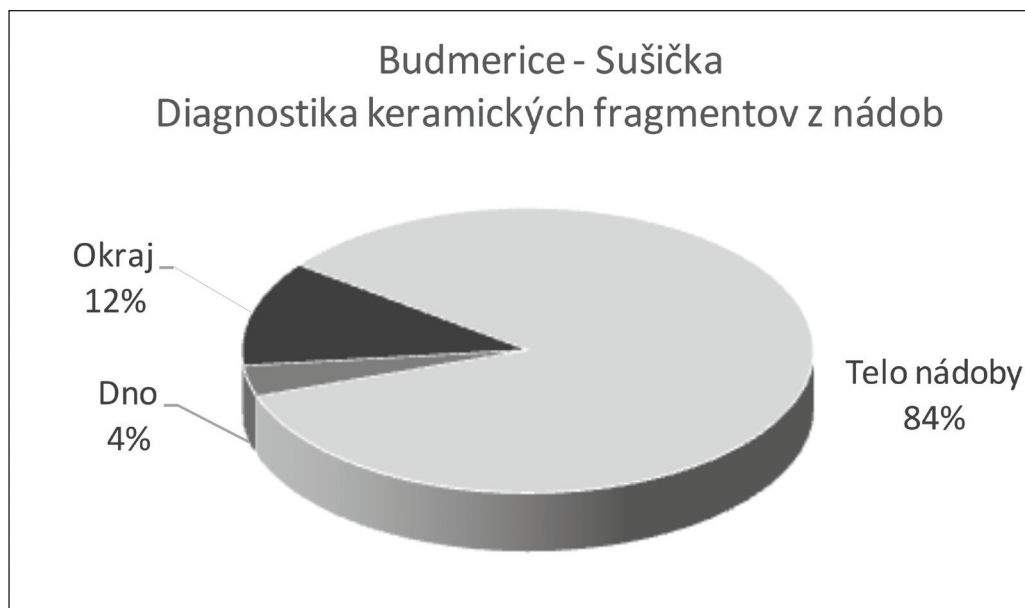

Obr. 4. Budmerice, poloha Sušička. 1, 2 zachytenie priekopy v teréne, 3 – 8 vybrané profily.

Abb. 4. Budmerice, Lage Sušička. 1, 2 Identifikation des Grabens im Terrain, 3 – 8 ausgewählte Profile.

Opis keramických nálezov

V objekte, v jeho odkrytom úseku, sa našlo spolu 284 fragmentov keramických nádob. Z toho 34 pochádza z okrajov nádob a 10 z dien. Ostatné patrili k atypickým z tiel nádob, mali hladný povrch a črep sivohnedej až hnedej farby (graf 1). Len na 6 fragmentoch je pozorovateľná iná úprava povrchu ako leštenie a hladenie, napríklad zdršňovanie formou slamovania. Rytá výzdoba sa zachovala len na štyroch črepech a na štyroch ďalších sú zachované plastické aplikácie vo forme výčnelkov (pupčekov) alebo častí z nich.

Graf 1. Budmerice, poloha Sušička. Percentuálne zastúpenie diagnostikovaných keramických fragmentov z celého nálezového súboru.

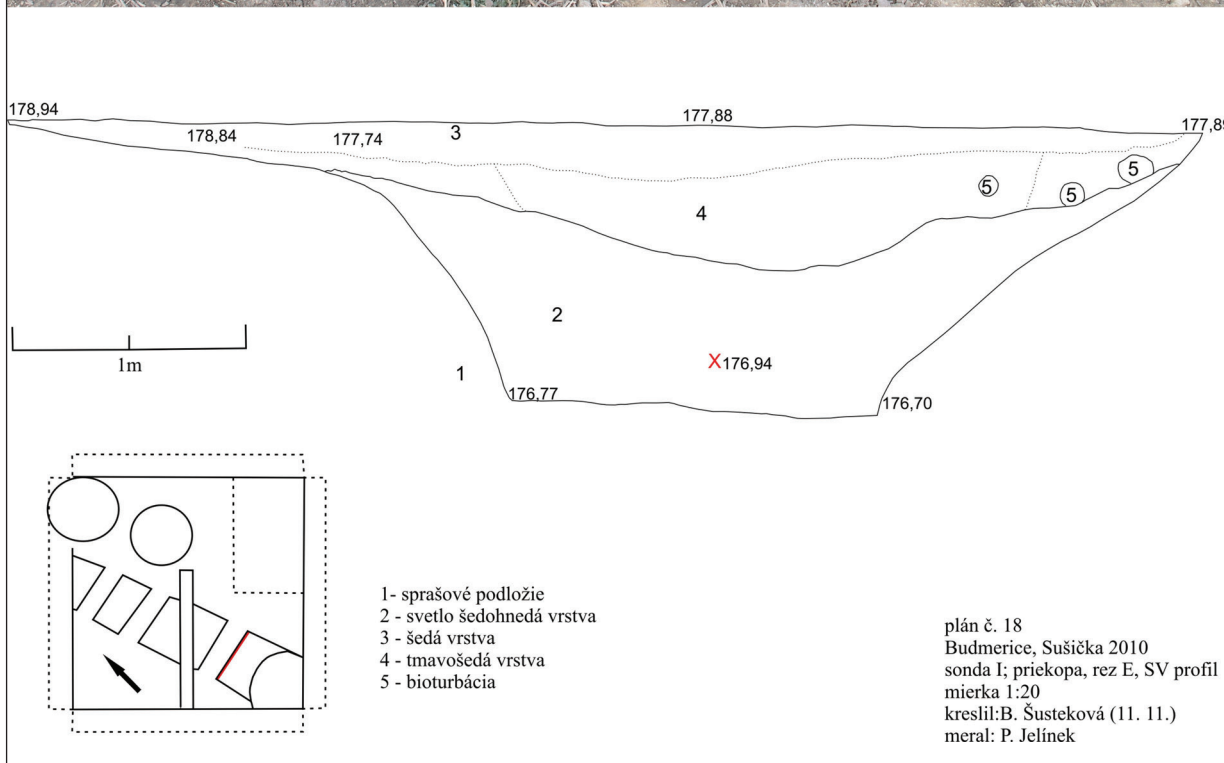
Graf 1. Budmerice, Lage Sušička. Prozentuale Verteilung der diagnostischen Keramikfragmente in ganzem Fundmaterial (Legende: 12% Randscherben, 4% Bodenfragmente, 84% Wandscherben).

Z hornej výplne priekopy, tmavšej vrstvy identifikujúcej samotný objekt, pochádza pomerne veľké množstvo keramického materiálu. Limitujúcim faktorom pre diagnostiku bola ich výrazná fragmentarizácia. Vo vrstve sa našlo 229 fragmentov, medzi ktorými bolo 30 črepov pochádzajúcich z okrajov nádob a osem z dien. Na štyroch jedincoch sa zachovala rytá výzdoba (obr. 6: 1, 2, 4, 21) a na štyroch plastická výzdoba vo forme typických výčnelkov (obr. 6: 13, 24). Povrch väčšiny jedincov bol hladný, na niekoľkých črepech vidieť stopy po leštení. Z hľadiska inej úpravy povrchu, môžeme v troch prípadoch hovoriť o zdršňovaní formou slamovania (obr. 6: 3, 20). Na dvoch fragmentoch je zachovaný jemný blatistý poťah. V súbore boli fragmenty z nádob s črepom rôzneho sfarbenia, resp. i výpalu, od tehlovej, cez hnedosivú, sivú až čiernu. Väčšina fragmentov pochádza z tenkostenných nádob alebo z nádob so strednou hrúbkou steny. Nádoby boli vyrobené z hliny rôznej kvality, od kvalitnej hliny s jemnou prímесou až po materiál obsahujúci hrubozrnnú prímес. Materiál vykazuje rôznorodý charakter (prímес, sfarbenie, hrúbka stien nádob). Všetky črepy vykazujú výraznú fragmentárnosť, len výnimočne bolo možné zrekonštruovať profiláciu alebo priemer ústia. Vo vrstve sa našiel len jeden väčší kus valcovitej maďarovskej šálky, ktorý bol zrekonštruovaný z desiatich menších fragmentov. Fakt, že len z tejto vrstvy pochádzali zvieracie kosti a ojedinele uhličky, je dôležitý pre možné iné interpretácie spôsobov vyplňania (zanášania) objektu a vzťahov k súvekým sídliskovým aktivitám.

V spodnej žltó šedej vrstve, ktorá tvorila dna objektu, bolo nájdených len 55 fragmentov z keramických nádob, medzi ktorými sa nachádza len šesť črepov z okrajov a dien, ostatné nebolo možné bližšie diagnostikovať (atypické). Absentuje aj akákoľvek výzdoba. Z hľadiska úpravy povrchu mala väčšina črepov hladný povrch, pri niektorých môžeme uvažovať o leštení. Týka sa to hlavne častí okrajov. Na jednom z fragmentov pochádzajúcich z tela máme zachovaný jemný blatistý poťah (obr. 7: 3). Väčšina črepov je strednej hrúbky, ale našli sa aj kusy z tenkostenných nádob, s farebnou škálou črepu od čiernej farby cez hnedú, sivú až po tehlovú. Hlina bola zväčša obohatená o anorganickú prímес. Všetky okraje pochádzajú z nádob s von vyhnutým okrajom sivohnedého alebo tmavosivého sfarbenia. Iba tri fragmenty sú z nádob s hladným povrchom s kvalitným črepom (obr. 7: 1, 2, 4).

Štiepaná a hladená industria

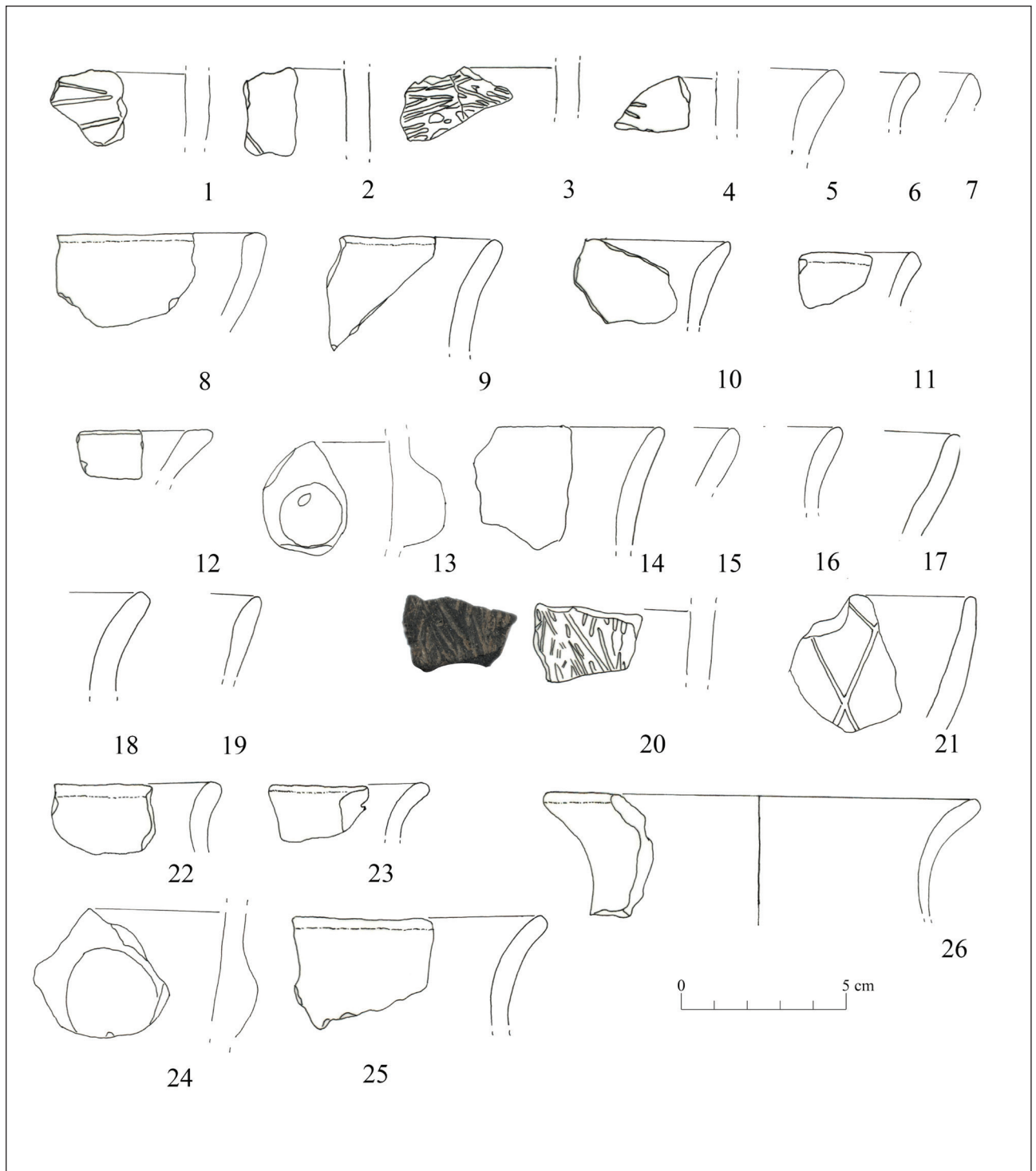
Zo sondy I evidujeme spolu dvanásť kusov štiepanej industrie, z toho päť kusov bolo nájdených pri zbere v okolí sondy a z objektu priekopy pochádzajú iba štyri exempláre. Ostatné tri kusy štiepanej industrie boli nájdené pri znižovaní povrchu celej sondy, v okolí priekopy. Kolekciu tvorí niekoľko častí nástrojov, ako sú dve čepele, škrabadlo a nástroj

Obr. 5. Budmerice, poloha Sušička. Severozápadný profil v reze E dokumentuje svetlošedohnedú výplň priekopy s eneolitickým materiálom. Nad ňou vrstva zo staršej doby bronzovej.

Abb. 5. Budmerice, Lage Sušička. NW Profil der Schnittes E dokumentiert hellgrau-braune Grabenfüllung mit Äneolithischem Material. Darüber ist eine frühbronzezeitliche Schicht.

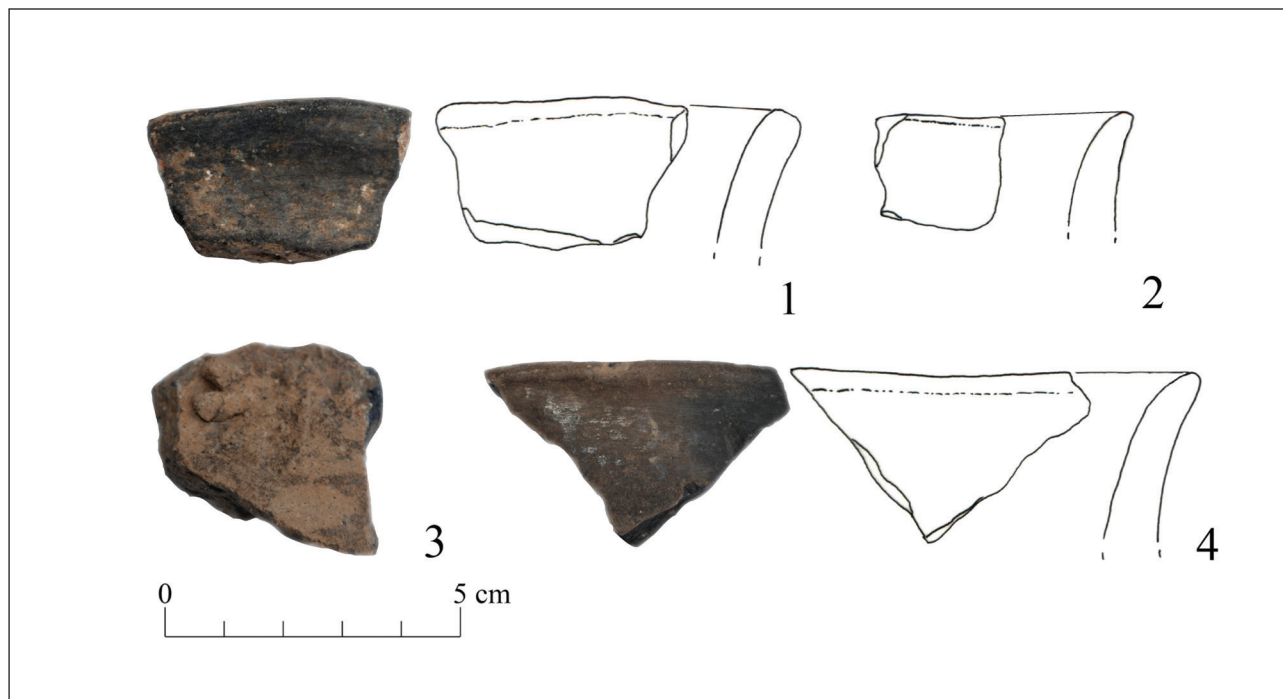
lichobežníkového tvaru s dvojnásobnou retušou. Ostatné patrili do kategórie úštepov a suroviny. Čo sa týka surovinového zloženia, evidujeme artefakty z rádiolaritu, limnosilicitu, a jeden drobný úštep z obsidiánu. Z červenohnedého rádiolaritu je vyrobená kosákovitá čepielka so stopami po retuši na pravom boku. Nálezy suroviny sú len malých rozmerov, na jednom kuse z bližšie neurčiteľnej kremitej horniny sú viditeľné náznaky testovacích úderov, na ďalšom kuse termické poškodenie.

Obr. 6. Budmerice, poloha Sušička. Výber keramiky z hornej vrstvy priekopy (podľa Plháková 2013, upravené).

Abb. 6. Budmerice, Lage Sušička. Keramikauswahl aus oberen Schicht (nach Plháková 2013, bearb.).

Do súboru patrí sedem kusov kamenných brúsených artefaktov, z toho šesť bolo vyrobených z amfibolitickej zelenej bridlice, ktorá patrí k domácim surovinám s neďalekými malokarpatskými zdrojmi medzi súčasným Pezinkom a Pernekom a v okolí Modry. Zo súboru pochádzajú tri ploché kamenné sekerky a tri nástroje klinovitého tvaru. V priekope sa našiel ešte nález brúsika. Dve z troch plochých sekeriek pochádzajú zo zberu v okolí sondy a posledná bola v spodnej vrstve priekopy. Plochá sekerka z výplne priekopy má rovné, zbrusované tylo a poškodené ostrie, na základe absencie pracovných stôp predpokladáme, že nikdy nebola používaná. Z priekopy z vrchnej vrstvy pochádzajú nálezy dvoch klinovitých nástrojov. Znamky po brúsení sú pozorovateľné na jednom z nich (pozri viac *Plháková 2013*, 16 nn., Tab. 7, 8, Dat. 5, 6). Počet kusov, veľkosť a zloženie súboru artefaktov kamennej industrie v sonde I vykazuje charakter bežného sídliskového odpadu. Podľa typov a suroviny je umožňujúce všeobecné datovanie celého súboru od lengyelského po badenské obdobie.

Obr. 7. Budmerice, poloha Sušička. Výber keramiky zo spodnej vrstvy priekopy (podľa Plháková 2013, upravené).

Abb. 7. Budmerice, Lage Sušička. Keramikauswahl aus unteren Schicht des Grabens (nach Plháková 2013, bearb.).

Mazanica

V priekope sa nachádzalo aj niekoľko kusov mazanice, ktoré detekujú existenciu nadzemnej architektúry zrejme v najbližšom okolí. Nálezy boli analyzované makroskopicky aj pomocou stereomikroskopu². Na niekoľkých kusoch boli viditeľné stopy po hladení z jednej, vonkajšej strany. Taktiež niesli stopy po odtlačkoch prútia či širších zrejme naštiepaných kusoch dreva, negatívy po kamienkoch, plevách a inej organickej prímеси.

Archeobotanická analýza

Z objektu (priekopy) bolo analyzovaných spolu 18 archeobotanických vzoriek. Pri analýze bol použitý stereomikroskop zn. ZEISS Discovery.V8 s maximálnym zväčšením 80x, ďalej porovnávací zberka recentných obilnín³. Nálezy sú uvádzané v relatívnych počtoch (tab. 1).

Podľa predbežnej analýzy sa v nich nachádzali zvyšky zuhoľnatého obilia (celé zrná a ich fragmenty), veľmi poškodeného ohňom. Z konkrétnych obilných druhov bolo možné identifikovať pšenicu jednozrnovú/jednozrnu (*Triticum monococcum*), p. dvojzrnovú/dvojrnu (*T. dicocum*) a p. siatu (*T. aestivum* s.l.). Niektoré zrná a fragmenty, vzhľadom k stavu ich zachovaniu, bolo možné zaradiť len po rod (pšenica – *Triticum*), iné len ako obilniny (*Cerealía*). Obilie sa v 13 vzorkách našlo v malom množstve. V rámci toho sa zrná identifikovateľné po druh, resp. rod našli len v 5 vzorkách. V jednej vzorke sa našiel tiež fragment zuhoľnatej obilnej slamy.

V troch vzorkách sa našli ojedinelé zuhoľnaté semená mrlíka (*Chenopodium*) a bazy (*Sambucus*). Okrem toho sa v 8 vzorkách našli semená a drobné fragmenty bližšie neidentifikovaných zuhoľnatých semien, veľmi poškodené ohňom.

Fragmenty zuhoľnatého dreva (uhlíky) mali najväčší podiel medzi zuhoľnatými makrozvyškami a nachádzali sa takmer vo všetkých vzorkách.

Väčšina vzoriek bola charakteristická nezuhoľnatými rastlinnými zvyškami, ako sú recentné korenky, väčšie množstvo drobných ulitníkov, prípadne nezuhoľnaté semená rastlín, nezuhoľnaté časti tiel hmyzu, nezuhoľnatá obilná slama, hlina, kamienky, zrná piesku. V niekoľkých vzorkách sa našli drobné fragmenty mazanice, nezuhoľnaté drobné kosti aj fragmenty väčších zhorených kostí.

Pre dosiahnutie objektívnych výsledkov je v rámci archeobotanickej analýzy veľmi vhodné posudzovať okrem rastlinných makrozvyškov aj mazanicu, ktorá výskum dopĺňa a ponúka ďalšie dáta. Dobré to ilustruje aj situácia v Budmericiach, kedy vo vyplavených makrozvyškoch plevy absentujú, ale ich využitie na sídlisku potvrdzuje práve mazanica, v ktorej sa plevy nachádzajú aspoň ako prímеси do hlinenej masy na vymazávanie stien domov. Ak by sme situáciu posudzovali len na základe makrozvyškov zo vzoriek, plevy by boli s negatívnym výsledkom.

² Pozri kapitolu Archeobotanická analýza.

³ V súkromnom vlastníctve J. Hlavatej.

arch. číslo vzorky	typ zvyšku	stav zachovania	30	95	99	100	101	102	103	104	116	119	120	121	122	123	124	125	126	127	slovenský názov
aeb. číslo vzorky																					
sonda			rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez	rez		
časť objektu			A	C	C	B	B	A	A	B	C	B	C	A	B	B	C	A	A	C	
<i>T. cf. monococcum</i>	z	zuh	-	-	-	-	-	-	*	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	pšenica jednozrnová	
<i>T. dicoccum</i>	z	zuh	-	-	-	-	-	-	*	*	*	-	-	-	-	-	-	-	-	pšenica dvojrznová	
<i>T. aestivum</i>	z	zuh	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	pšenica siata	
<i>Triticum</i>	z	zuh	-	**	-	-	-	-	*	-	**	-	-	-	-	-	-	-	-	pšenica	
<i>Cerealia</i> Indet.	z	zuh	-	*	-	-	-	*	*	-	**	-	*	-	-	-	-	-	-	neurčiteľné obilniny	
<i>Cerealia</i> Indet. frag.	z	zuh	**	**	**	*	***	*	-	*	****	-	***	-	-	*	-	*	-	neurčiteľné obilniny	
<i>Cerealia</i>	sl	zuh	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	obilná slama	
<i>Chenopodium</i>	s	zuh	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	mrlík	
<i>Sambucus</i>	s	zuh	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	baza	
Indeterminata	s	zuh	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	neurčiteľné	
Indeterminata frag.	s	zuh	-	**	**	-	-	-	-	*	-	-	-	*	*	**	-	-	*	neurčiteľné	
<i>Cerealia</i>	sl	nez	-	-	***	*	-	-	-	-	-	-	***	-	-	-	-	*	-	obilná slama	
<i>Chenopodium hybridum</i>	s	nez	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	mrlík hybridný	
<i>Chenopodiaceae</i>	s	nez	-	*	-	*	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	*	-	mrlíkovité	
<i>Polygonum aviculare</i>	s	nez	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-	-	-	stavikrv vtáčí	
<i>Sambucus</i>		nez	*	*	**	*	-	-	-	-	*	-	-	-	*	*	-	-	*	baza	
uhlíky		zuh	**	**	-	**	**	**	-	****	***	*	*	*	**	**	*	-	*	*	
korene		nez	***	**	**	****	***	***	****	***	**	-	-	*	-	-	-	*	-		
hmyz		nez	-	-	*	*	-	*	**	-	*	-	*	-	-	-	-	*	**		
kosti		nez	-	-	***	*	*	**	-	*	**	-	-	-	-	*	-	*	-	*	
kosti frag.		zuh	*	-	*	-	*	*	*	*	-	-	-	-	-	*	-	*	-		
ulitníky			*	*	*	-	**	*	*	*	**	*	**	**	*	**	**	**	**	***	
mazanica			-	-	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-	*	-	-	-	-		

Tabella 1. Budmerice, poloha Sušička. Priekopa 5. Rastlinné a iné nálezy pochádzajúce z archeobotanických vzoriek. Relatívna početnosť nálezov je vyjadrená hviezdikami, kde * znamená sporadický výskyt/malé množstvo a **** znamená veľké množstvo.

Legenda: z – zrno, s – semeno, sl – slama, zuh – zuhoľnatené, nez – nezuhoľnatené, frag. – fragmenty. Autorka: J. Hlavatá.

Tabelle 1. Budmerice, Lage Sušička. Graben 5. Pflanzenreste und andere Funde von archäobotanischen Proben. Relative Zahl mit Symbol * angezeigt. * - sporadisches Auftreten/kleine Menge und **** grosse Menge.

Legende: z – Getreide, s – Samen, sl – Stroh, zuh – gekohlt, nez – ungekohlt, frag. – Fragmenten. Autorin: J. Hlavatá.

Podľa E. Hajnalovej (1993, 96 n.) v období eneolitu na Slovensku boli hlavnými obilninami pšenica dvojrznová a po nej pšenica jednozrnová. Z tohto hľadiska, skúmaný súbor patrí do spektra známych – publikovaných archeobotanických výsledkov z archeologických lokalít na Slovensku.

V jednej vzorke sa zistilo aj zrno (príp. viaceré zrná) pšenice siatej (tab. 1, vzorka 116/96), ktorá sa síce na Slovensku vyskytla už v období neolitu (Hajnalová 1993, 53 n.), avšak ťažisko jej výskytu je až v mladších obdobiach (Hajnalová 1993, 62 cf. Hajnalová 2012, 79). Vzhľadom k tomu a tiež na základe nálezovej situácie (spodná vrstva priekopy) je možné, že ide o nález *in situ* a teda môže pochádzať z obdobia eneolitu. Keďže na skúmanej lokalite je potvrdené osídlenie v dobe bronzovej (napr. Hlavatá/Jelínek/Vavák 2015), pričom v tomto období sa pšenica siata začína na lokalite objavovať vo vyššom počte⁴, mohlo by tiež ísť aj o kontamináciu z mladšieho súvrstvia.

Analýza malakofauny

Determinácia bola realizovaná podľa V. Ložka (1956, 1964) a nomenklatura bola prevzatá z práce *Komentovaný seznam měkkýšů zjištěných ve volné přírodě České a Slovenské republiky* (Horsák/Juříčková/Beran/Čejka/Dvořák 2010). Súbor bol kvantifikovaný podľa metód NISP (Number of Individual Species) a MNI (Minimum number of Individuals). Súbor bol rozčlenený do ekoskupín podľa M. Lisického (1991, 21-23), ktorý rozdelil mäkkýše do 10 skupín podľa ich ekologických nárokov. Ďalším upresnením sú aj ekoelementy. V súbore bola identifikovaná pôvodná (autochtónna) a zrejme aj prinesená (allochtónna) zložka. Predstavované výsledky sú len analýzou HR podielu z plavenia a len dve vzorky boli prítomné kompletne.

Objekt priekopy je skladbou veľmi podobný ostatným objektom z mladších pravekých období (tab. 2). Zaujímavá je absencia jedincov rodu *Unio*. Mohlo by to aspoň poukazovať na nevyužívanie vodného zdroja pre účely zberu korýtok, oproti staršej dobe bronzovej, v ktorej objektoch sú korýtka doložené. Samozrejme, pre možnosť takejto interpretácie sa jedná o malú vzorku a výsledok by museli potvrdiť prípadne ďalšie objekty na lokalite. Výsledok môže byť aj ovplyvnený postdepozíčnými faktormi, resp. spôsobom vzorkovania pri výskume a pod. Na základe analýzy malakofauny môžeme toto stanovište v Budmericiach označiť za miesto stepného charakteru, s možným miernym výskytom stromov či krovín a ľudskou činnosťou v okolí.

⁴ Podľa J. Hlavatej, na základe osobnej znalosti archeobotanického materiálu a archeologickej situácie na lokalite Budmerice.

Ekoskupina	Ekoelement	Druh	MNI	NISP
2	2 Sith	Helix pomatia	0	5
4	4 ST	Helicopsis striata	31	34
		Chondrula tridens	4	5
	4 ST (SI)	Cepaea vindobonensis	6	19
7	7 MS	Perpolita hammonis	1	1
10		Unionidae	0	2
		Celkom	42	64

Tabella 2. Budmerice, poloha Sušička. Zloženie malakofauny v objekte priekopy. Autorka: J. Bíšková

Tabelle 2. Budmerice, Lage Sušička. Zusammensetzung des Malacofauna im Graben. Autorin: J. Bíšková.

Diskusia

Výskum priekopy v Budmericiach – Sušičke poskytol archeologický materiál s limitujúcou výpovednou hodnotou. Môžeme sa oprieť len o niekoľko kusov diagnostikovateľných črepov a atypické fragmenty, ktoré je možné na základe fyzikálno-technologických vlastností rozdeliť na niekoľko skupín (podľa úpravy povrchu, farby povrchu a lomu črepu, hrúbky stien, napr. *Horejs 2010*). Pri práci so súborom takejto kvality je nevyhnutná praktická znalosť charakteru keramiky, keďže ani v súčasnej vedeckej literatúre nie je bežné publikovanie atypických črepov, resp. detailných fotografií povrchu nádob i výzdoby. Archeologické tabuľky nálezov pozostávajú väčšinou z ich kresieb. Vďaka identifikácii charakteristických vlastností keramiky a ich následnej analýze bolo možné vyčleniť materiál s analógiami v epilengyelskom prostredí⁵, s ktorým synchronizujeme aj fragmenty lengyelských pupčekov a špecifickú rytú výzdobu (dva črepy; obr. 6: 1, 2). Išlo o materiál väčšinou strednej hrúbky. Druhú hlavnú skupinu tvorí keramika hnedosivého sfarbenia, zväčša so strednou hrúbkou stien, ojedinele tenkostenné, z ktorej časť bolo možné priradiť ku keramickým tvarom z mladého a neskorého eneolitu, a to aj vďaka profilácií okrajov.

Celkovo môžeme o súbore povedať, že črepy patria nádobám malej a strednej veľkosti, ako napr. misy, nízke amfory, džbány, poháre a pod. Veľké hrnce a zásobnice s hrubými stenami, teda bežná kuchynská keramika slúžiaca na varenie a uskladňovanie, nebola prítomná. Ďalšie úvahy spojené s fragmentarizáciou a depozičnými procesmi na lokalite by sa už niesli len vo veľmi hypotetickej rovine, navyše pracujeme s pomerne malým nálezovým súborom, ktorý pochádza len z malej časti výplne priekopy. Bez poznania iných vzťahov na lokalite (napr. celková veľkosť priekopy, vzťah k ostatnej architektúre, dynamika sídliskových aktivít v čase a pod.) sú možnosti interpretácie oklieštené. K hlavnej hypotéze nášho výskumu patrí otázka datovania priekopy, teda čas jej vyhlbenia, existencie a skončenia funkcie spojenej so zanášaním.

Evidencia ohradení (opevnení) na území Západných Karpát i širšej strednej Európy potvrdzuje, že sú súčasťou sídliskového areálu od počiatkov neolitu. Početné nálezy priniesol nedeštruktívny výskum, vďaka ktorému môžeme vysloviť domnienku, že každé sídlisko kultúry s lineárnou keramikou bolo ohradené širokou plytkou priekopou a zrejme i obohnané palisádou. Situácia zrejme pokračovala i v 5. tisícročí v mladom neolite (okruh vypichaných a maľovaných kultúr), kedy do sídelného areálu pribúdajú aj rondely, veľké kruhové priekopové útvary (s viacnásobnými palisádami i monumentálnymi valmi), ktoré sa ale z obytného priestoru funkčne vymedzujú. V tomto čase už bola kultúrna krajina rozšírená aj do vyššie položených dolín stredných a horných tokov riek (vnútrokarpatský priestor) a do vyšších nadmorských výšok, aj keď tieto stanovišťa v horských regiónoch osídľovali už nositelia kultúry s lineárnou keramikou (napr. Spiš). V počiatkoch eneolitu, v druhej polovici 5. tisícročia BC, sú už súčasťou kultúrnej krajiny sídliská s opevnením, resp. fortifikáciou a to v rôznom type terénu (aktuálne napr. *Peška/Mellnerová Šuteková/Španihel 2019*, 151nn). Identifikačným prvkom sú priekopy, jednoduché i viacnásobné, s prerušeniami v podobe predpokladaných vstupov a valy, ktoré môžu byť viditeľné v teréne aj v súčasnosti. Priekopy, spolu s valmi a palisádami, boli budované prevažne z ľahko prístupnej strany. V súčasnosti ich evidujeme v horskom teréne vo vyšších nadmorských výškach ako i v dolinách na úpätiach vrchov, v oblasti pahorkatín či ojedinelých terénnych vyvýšení v rovinatom teréne. Signifikantné eneolitické fortifikácie budovali nositelia kultúry s lievikovými pohármi a badenskej kultúry na sídliskách ležiacich v hornatom teréne a tiež v polohách s vyšším prevýšením. Viaceré z nich boli umelo opevnené priekopou, valom a dokonca kamenným múrom (napr. Hlinsko, Veľká Lomnica – Burchbrich). Mohutnosť opevnenia priamo navádza na fortifikačnú funkciu. Monumentálne opevnenia

⁵ Súbor obsahuje aj niekoľko atypických fragmentov (okrem nich jeden okraj), ktoré majú tehlovočervenú farbu a piesčité povrch s pozorovateľnými malými zachovanými plochami hladného povrchu. Mohlo by ísť o lengyelský materiál ešte neolitického stupňa, a to z fázy Brodzany (Lengyel III), podľa charakteristiky J. Pavúka (2010) na základe nálezov zo zhoreného domu v Budmericiach (poloha na mieste vodnej nádrže). Aj keď je fragmentov s touto charakteristikou málo, mohli by naznačovať existenciu sídliska ešte v závere neolitu na tejto polohe.

v horských oblastiach, vybudované v čase stredného eneolitu (pozri viac *Horváthová 2010*, 28 nn.), mohli byť obývané kontinuálne aj v nasledujúcom postbadenskom období, pričom na základe niektorých situácií predpokladáme ich trvanie až do počiatkov doby bronzovej (podľa *Šuteková 2010*, 485). Otázka funkcie priekop a valov a interpretácia sociálnej stratifikácie sídlisk v eneolite sú zatiaľ v súčasnom stave výskumu možné len v hypotetickej rovine. Osady, otvorené alebo opevnené, situované pozdĺž dolín a riečnych tokov, môžu mať väzbu na predpokladané komunikačné cesty. Typická je ich poloha na miestach vysunutých aspoň z dvoch strán nad okolitý terén (dvojité ostrohy nad starým Váhom v Podolí; kamenný ostroh v inundácii Váhu v Ivanovciach; andezitový kopec v Bánove; ostroh vysunutý nad rovinatý močaristý terén inundácie v Stránskej). Viazu sa na kopcovitý reliéf a v teréne vyvýšené polohy, pričom nemusí ísť o polohy strategicky významné. Na badenských sídliskách sa objavujú priekopy so špicatým alebo zaobleným dnom (*Němejcová-Pavúková 1998*, 394; *Horváthová/Nevizánsky 2017*, 140 n.). Z mladších fáz badenského osídlenia, ako aj mladého eneolitu poznáme niekoľko príkladov priekop lichobežníkového, resp. mierne pravouhlého prierezu s plochým dnom, ako napr. Podolie na Považí (*Šuteková 2008*, obr. 1), moravský Uherský Brod-Kyčkov (podľa *Pavelčík 1974*, 7), Strögen-Kirchfeld v dolnom Rakúsku (podľa *Schmitsberger 2006*), prípadne i Lieskovec – Hrádok (*Malček 2013*, 19, obr. 13). Priekopy boli hĺbené do rôzneho typu podložia (spraš, alúvium, skala).

Tvar a profil zachytenej priekopy v Budmericiach napovedá na základe existujúcich analógií v stredodunajskom priestore na jej vyhlbenie v čase mladého eneolitu. Najbližšie k nej je situácia na lokalite bošáckej skupiny v Podolí. Priekopa, resp. sídlisko bolo situované na sprásovej terase, ktorá v súčasnosti prevyšuje nad zaniknuté rameno Váhu asi 15 metrov. Podolská priekopa bola v čase zániku zaplňaná značným množstvom odpadu a spálenými zvyškami, vrátane kostí, vo výplni sa nachádzali celé nádoby, veľké kusy keramiky, celé nástroje a pod. Predpokladá sa, že po zániku funkcie bola postupne zanášaná a v konkrétnej sezóne bola v pomerne krátkom čase zaplnená (viac *Šuteková 2008*, 275). Skúmaná časť priekopy v Budmericiach bola naopak vyplnená silne fragmentarizovaným a v mieste sondáže pomerne málo početným materiálom. To platí aj pre rastlinné makrozvyšky, ktoré sú zachované len výnimočne v celých zrnách, väčšina sú drobné fragmenty veľmi poškodené ohňom/žiarom. Táto situácia evokuje postupné zanášanie okolitými zvyškami rôzneho druhu, ktoré sa nachádzali voľne v priestore. Zaujímavý je sprášovitý zásyp spodnej časti priekopy, ktorý napovedá, že pôdny pokryv tu bol ešte pomerne slabo vytvorený a zrejme aj ľudská činnosť nebola tak intenzívna ako v nasledujúcom období.

Vo vrchnej vrstve sa nachádzali spálené kostičky i mazanica a keramický materiál je možné datovať do maďarovskej kultúry. Obsah hornej vrstvy by dokazoval intencionálne zaplňanie objektu a poukazuje na prítomnosť zániku nejakej sídliskovej komponenty (mazanica, spálené vrstvy), ktorá súvisela so zánikom samotnej priekopy, ktorá sa v staršej dobe bronzovej ešte musela črtať v teréne, ale fortifikačnému účelu určite neslúžila.

Iný spôsob zasýpania priekopy súvisí aj s časovo odlišným usporiadaním sídliska a funkciou priekopy v ňom. Zatiaľ čo v postbadenskom období bola na okraji sídliska a plnila primárnu funkciu, v staršej dobe bronzovej ležala v najhustejšie obývanej časti sídliska (maďarovská kultúrna vrstva tu dosahuje hrúbku cca 140cm) a slúžila jedine ako úložisko odpadu.

Vyhodnotenie

Časový úsek vyhlbenia a používania priekopy v Budmericiach môžeme určiť na základe nálezov v najspodnejšej vrstve (svetlej). Ide o 55 keramických fragmentov, ktoré však vo všeobecnosti nespĺňajú charakter typických, relatívne-chronologicky (kultúrne) určiteľných jedincov. Zachovali sa fragmenty z tela nádob s hladným povrchom, s farbou povrchu v odtieňoch sivo hnedej až hnedo-tehlovej farby s prímiesou strednej zrnitosti.

Pri datovaní sa môžeme oprieť o dva faktory, a to je lichobežníkový tvar prierezu priekopy s plochým dnom a charakter nálezov, t.j. úprava povrchu, profilácia vybraných fragmentov z okraja, charakter črepu a sfarbenie povrchu nálezov. Na základe podobností s inými nálezmi dovoľujú datovať priekopu do obdobia mladého, resp. neskorého eneolitu. Z tejto vrstvy sa nezachovala žiadna signifikantná výzdoba, ktorá by zaraďovala tento súbor ku konkrétnemu celku z pohľadu náplne archeologickej kultúry (bošácka, jevišovická, Makó-Kosihy-Čaka). To platí aj pre črepy s povrchom upraveným slamovaním a tzv. blatistým potahom lokalizované vo vyšších vrstvách, ktoré patria k relatívne chronologicky mladším súborom z celej stratigrafickej jednotky. Slamovanie sa na keramike objavuje najskôr od klasického stupňa badenskej kultúry, bežnou úpravou povrchu sa stáva od mladého eneolitu. Analógie keramiky rovnakého charakteru s danou profiláciou, s mierne von ovalenými okrajmi nachádzame napr. v súboroch jevišovskej kultúry (napr. Kočín, okr. Piešťany, *Mellnerová Šuteková 2012*) i v súboroch Makó-Kosihy-Čaka na juhozápadnom Slovensku (napr. *Hromada/Varsik 1994*; *Nevizánsky 2001*), či horizonte Strachotín-Držovice (podľa *Peška 2013*, 97 nn., obr. 58, 59). Ďalší dôležitý prvok predstavuje najmä profil priekopy, ktoré sa objavujú v čase po doznievaní badenskej kultúry v oblasti západných Karpát, s analógiami napr. z Považia, Moravy a Dolného Rakúska.

Staršie nálezy, ktoré boli nájdené v hornej vrstve priekopy, aj mimo nej, datujeme do záveru lengyelskej kultúry, do ludanickej skupiny a to na základe zachovaných plastických aplikácií (pupčekov) a rytej výzdoby, ktorá sa zachovala na dvoch čepoch (obr. 6: 1, 2). Po doznievaní maľovaných kultúr sa rytá výzdoba začína na juhozápadnom Slovensku objavovať až v záverečnej etape ludanickej skupiny, a to pod vplyvom kontaktov so susednými oblasťami, najmä skupinou Bisamberg-Oberpullendorf a kultúrou Balaton-Lasinja I (*Čambal a kol. 2011*, 13). Podobné malé črepy s takouto výzdobou sa našli na neďalekej lokalite Budmerice – Niva v objekte 1/85 (*Farkaš 1996*, obr. 8: 10, 2).

Zaujímavé výsledky priniesol výskum rastlinných makrozvyškov, ktorý vo vzorkách zo spodnej vrstvy priekopy detekoval zrno/zrná pšenice siatej. Tento typ obilniny je síce už z územia Slovenska známy aj z neolitu, ale ťažisko jej výskytu je v archeologickom nálezovom kontexte Budmeríc až v čase staršej doby bronzovej (pozri kapitolu Archeobotanická analýza), pričom všeobecne na území Slovenska v dobe laténskej, resp. v mladšej dobe bronzovej (Hajnalová 1993, 62 cf.; Hajnalová 2012, 79).

Predpokladáme, že v polohe Sušička a okolí existovalo v staršom eneolite sídlisko, z ktorého bol však zatiaľ okrem črepového materiálu zistený len jeden objekt (Farkaš/Cheben/Kuzma 1980, 496). Do objektu priekopy sa ludanický materiál dostal vo funkčnom období priekopy ako splach. S tým predpokladom, že sa v tom čase ešte stále nachádzal aspoň vo vrchných vrstvách terénu a v rámci sídliskových aktivít sa dostával na povrch. Tak sa mohol v čase hĺbenia, existencie i zanášania dostať v rôznej koncentrácii do otvorenej jamy alebo už nefunkčnej priekopy.

Záver

Identifikácia osídlenia minimálne v dvoch eneolitických časových úsekoch v Budmericiach v polohe Sušička nám prináša ďalšie „nové body“ na mape lokalít z tohto obdobia na východ od Malých Karpát. V staršom epilengvlskom období mohlo na hrane terasy existovať otvorené sídlisko, čo naznačil starší záchranný výskum aj výsledky povrchových zberov v predchádzajúcich desaťročiach. Ďalšie aktivity sa tu odohrávali najneskôr v čase mladého eneolitu, kedy obytný areál obklopovala široká priekopa, ktorú datujeme na základe analógií súvekých priekop s podobnou profiláciou a výplne spodnej vrstvy. Za komponent *post quem* považujeme fragmenty nádob so zdrsňovaným povrchom, resp. slamovaním, ktoré sa uplatňovalo až od klasickej, resp. neskorej fázy badenskej kultúry, a následne od mladého eneolitu až po staršiu dobu bronzovú, a taktiež profily ústí nádob typické pre doznievanie eneolitu. Existenciu architektúry a teda obytného areálu nám potvrdzujú fragmenty mazanice, ktorá sa do telesa priekopy dostala už ako odpad v čase jej zanášania. Priekopa bola zanášaná postupne, zrejme ešte počas jej fungovania sa do nej splachmi dostával drobný odpad z jej bezprostredného okolia. Až v čase, kedy bola už len plytkou prehĺbeninou, sa stala v staršej dobe bronzovej odpadovým sídliskovým priestorom. Na základe vysokej fragmentárnosti všetkých nálezov predpokladáme, že sa tak dialo postupne a nemuselo ísť o jednorazovú aktivitu (t.j. v odkrytom úseku).

Nález piatej eneolitickej priekopy v Budmericiach, lokalizovanej medzi vonkajšou a vnútornou dvojicou prstencov priekop zo staršej doby bronzovej, vedie aj k otázke continuity osídlenia a počiatkov budovania ohradení na takomto type terás. Pre staršiu dobu bronzovú sa v literatúre navrhuje termín „niekoľkonásobné priekopové ohradenia“ (podľa J. Kovárník 2005, 221, tamže príklady; Hlavatá/Jelínek/Vavák 2015, 202 n.; Chvojka/Hlásek/Menšík 2017, Abb. 7), ktoré sú situované na hrane terasy mierne meandrujúceho koryta miestneho toku a ležia v rovinatej krajine. Situácia v Budmericiach potvrdzuje osídlenie takejto terasy najneskôr v druhej polovici 5. tisícročia BC a zároveň poukazuje na budovanie priekopy najneskôr v mladom eneolite. Za dôležitú súvislosť k tejto téme považujeme aj orientáciu, v tomto príspevku prezentovanej, pomerne úzkej piatej priekopy, ktorá sa javí orientáciou súbežná s vonkajšou dvojicou širokých priekop, kladených do staršej doby bronzovej. Veľmi dôležitý pre datovanie eneolitického osídlenia bude zrejme aj prekvapujúci objav šiestej, podobne úzkej, paralelnej priekopy z nedokončeného geofyzikálneho merania z roku 2015, ktorá ležala medzi druhou priekopou na okraji plochy pri zráze terasy a spomenutou piatou priekopou.

LITERATÚRA

- Bartík 1993 – J. Bartík: Hromadný nález bronzov z Budmeríc – Jablonca. Zbor. SNM 87, Arch. 3, 1993, 13-20.
- Bartík 2012 – J. Bartík: Drobné nálezy z opevnenej osady maďarovskej kultúry v Budmericiach. Zborník SNM 106, Arch. 22, 2012, 23-30.
- Bátora/Marková 1998 – J. Bátora/K. Marková: Z prieskumu Budmeríc a Jablonca. AVANS v roku 1996, Nitra 1998, 27-28.
- Čambal /Farkaš et al. 2011 – R. Čambal/Z. Farkaš et al.: Osídlenie skupiny Bajč-Retz v Chorvátskom Grobe a v Bielom Kostole. Zbor. SNM 105, Arch. 21, 2011, 7-44.
- Farkaš 1996 – Z. Farkaš: Kultúrne kontakty juhozápadného Slovenska na prelome starého a stredného eneolitu. Zbor. SNM 90, Arch. 6, 1996, 13-38.
- Farkaš/Čambal 1998 – Z. Farkaš/R. Čambal: Archeologické nálezy z Pezinka-Tehelne. Zbor. SNM 92, Arch. 8, 1998, 5-26.
- Farkaš/Cheben/Kuzma 1980 – Z. Farkaš/I. Cheben/I. Kuzma: Nové nálezy z Budmeríc. Arch. Rozhľedy 32, 1980, 491-500, 601-602.
- Hajnalová 2012 – M. Hajnalová: Archeobotanika doby bronzovej na Slovensku. Štúdie ku klíme, prírodnému prostrediu, poľnohospodárstvu a paleoekonomickej. Nitra 2012.
- Hajnalová 1993 – E. Hajnalová: Obilie v archeobotanických nálezoch na Slovensku. Acta Interdisciplinaria Archaeologica. Tomus VIII. Nitra 1993.
- Hlavatá/Jelínek/Vavák 2015 – J. Hlavatá/P. Jelínek/J. Vavák: Výskum opevnenej osady v Budmericiach. Predbežné výsledky. In: Gancarski, J. (ed.): Pradziejowe osady obronne w Karpatach. Krosno 2015, 199-214.
- Horejs 2010 – B. Horejs: Possibilities and Limitations in Analysing Ceramic Wares. In: Horejs, B. – Jung, R. – Pavúk, P.:

- Analysing Pottery. Processing – Classification – Publication. Bratislava 2010, 15-28.
- Horsák/Juříčková/Beran et al. 2010* – M. Horsák/L. Juříčková/L. Beran/T. Čejka/L. Dvořák: Komentovaný seznam měkkýšů zjištěných ve volné přírodě České a Slovenské republiky, Malacologica Bohemoslovaca, Suppl. 1, 2010, 1-37.
- Horváthová 2010* – E. Horváthová: Osídlenie badenskej kultúry na slovenskom území severného Potisia. Nitra 2010.
- Horváthová/Nevizánsky 2017* – E. Horváthová/G. Nevizánsky: Stránska. Osada badenskej kultúry z obdobia eneolitu v kontexte vývoja severného Potisia. Bratislava – Nitra 2017.
- Hromada/Varsik 1994* – J. Hromada/V. Varsik: Neskoroeneolitický kadlub z Velkého Medera. Štud. Zvesti AÚ SAV 30, 1994, 49-58.
- Chvojka/Hlásek/Menšík 2017* – O. Chvojka/D. Hlásek/P. Menšík: Mitteleuropäische Kontakte der südböhmischen Bronzezeit. Fines Transire 26, 2017, 133-145.
- Kovárník 2005* – J. Kovárník: Trojité opevnění předklasické fáze lidu únětické kultury u Hrušovan n/J, okr. Znojmo. Pravěk N. Ř. 15, 2005, 207-232.
- Ložek 1956* – V. Ložek: Klíč československých měkkýšů. Bratislava 1956.
- Ložek 1964* – V. Ložek: Quartärmollusken der Tschechoslowakei. Praha 1964.
- Jelínek/Vavák 2011* – P. Jelínek/J. Vavák: Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu Budmerice „Sušička“, sezóna 2010. Malokarpatské múzeum v Pezinku. Pezinok 2011.
- Malček 2013* – R. Malček: Lieskovec – Hrádok. Výšinné sídlisko badenskej kultúry. Nitra 2013.
- Mellnerová Šuteková 2012* – J. Mellnerová Šuteková: Niekoľko slov ku mladoeneolitickej keramike na lokalitách juhozápadného Slovenska. In: J. Peška, J./F. Trampota (eds.): Otázky neolitu a eneolitu 2011. Mikulov – Olomouc 2012, 91-100.
- Nevizánsky 2001* – G. Nevizánsky: Príspevok k mladšiemu stupňu kultúry Makó/Kosihy/-Čaka na juhozápadnom Slovensku. Slov. Arch. 49, 2001, 19-38.
- Pavúk 2000* – J. Pavúk: Das Epilengyel/ Lengyel IV als kulturhistorische Einheit. Slov. Arch. 48, 2000, 1–26.
- Peška 2013* – J. Peška: Morava na konci eneolitu. Olomouc 2013.
- Peška/Mellnerová Šutekov/Španihel 2019* – J. Peška/J. Mellnerová Šuteková/S. Španihel: Fortifikace eneolitu a doby bronzové na širším moravsko-slovenském pomezí. Zborník Považského múzea v Žiline XXIX, 2019, 151-186.
- Plháková 2013* – V. Plháková: Spracovanie vybraných nálezových súborov z Báhoňa a Budmeríc z obdobia eneolitu. Ne-publikovaná bakalárska práca. Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra archeológie. Bratislava 2013.
- Podborský/Čižmář 2008* – V. Podborský/Z. Čižmář: Pokladnice moravského neolitu aneb krása pravěké plastiky. In: Z. Čižmář (ed.): Život a smrt v mladší době kamenné. Katalog výstavy. Brno 2008, 154-160.
- Šuteková 2008* – J. Šuteková: Opevnené sídlisko bošáckej kultúry (skupiny) v Podolí, okr. Nové Mesto nad Váhom (pred-bežná štúdia). In: I. Cheben/I. Kuzma (eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – Zemplínska Šírava-Kamenec 2007. Nitra 2008, 273-286.
- Šuteková 2010* – J. Šuteková: Ein Einblick in die post-Badener Epoche in der Westslowakei. In: J. Šuteková/P. Pavúk/P. Kalábková/B. Kovár (eds.): PANTA RHEI. Studies on the Chronology and Cultural Development of South-Eastern and Central Europe in Earlier Prehistory Presented to Juraj Pavúk on the Occasion of his 75. Birthday. Studia Archaeologica et Mediaevalia XI. Bratislava 2010, 469-489.
- Schmitsberger 2006* – O. Schmitsberger: Neue 14C-Daten zur Jevišovicekultur in Niederösterreich. In: A. Krenn-Leeb (Hrsg.): Wirtschaft, Macht und Strategie – Höhensiedlungen und ihre Funktionen in der Ur- und Frühgeschichte. Archeologie Österreichs Spezial 1. Wien 2006, 41-51.
- Točík 1962* – A. Točík: Nález maďarovskej keramiky v Budmericiach. Štud. Zvesti AÚ SAV 9, 1962, 81-97.
- Vavák/Jelínek/Choma Soročínová/Hlavatá 2016* – J. Vavák/P. Jelínek/L. Choma Soročínová/J. Hlavatá: Výskum opevněného sídliska v Budmericiach (2010 – 2016). Historika 2/2016, 4-7.

ENEOLITISCHER GRABEN AUS BUDMERICE – LAGE SUŠIČKA

VIKTÓRIA DVORSKÁ PLHÁKOVÁ – JANA MELLNEROVÁ ŠUTEKOVÁ – JÚLIUS VAVÁK – PAVOL JELÍNEK –
JANA HLAVATÁ – JARMILA BÍŠKOVÁ

Budmerice (Bezirk Pezinok) liegen auf den östlichem Fuß der Kleinen Karpaten, in dem südlichem Teil der Trnava Tafel in dem Alluvium des Kleinkarpatischem Fluss Gidra, in einer Landschaft definiert durch einem Relief von Flachland Hügeln. Die Geschichte der Archäologischen Untersuchungen hat eine intensive, sehr wahrscheinlich eine kontinuierliche, Besiedlung in der Prähistorie, den älteren historischen Perioden bis in Hochmittelalter bestätigt. In den 50-er Jahren des 20. Jahrhunderts wurde im Kataster des Dorfes Farárova roľa (später Sušička) eine befestigte Siedlung der Kultur von Maďarovce (Točík 1962) bestätigt, die auch weiterhin den Interesse der Forscher blieb (Bartík 1993, Bátora/Marková 1998, 27, Farkaš/Cheben/Kuzma 1980, Hlavatá/Jelínek/Vavák 2015, 199nn, Vavák/ Jelínek/ Choma Soročínová/ Hlavatá 2016, 4). Die Lage in Frage liegt heute auf der rechten Seite des Weges von Budmerice zu dem Dorf Jablonec (Abb. 1). Die Prähistorische Fortifikation wurde durch Luftaufnahmen und durch geophysische Vermessung als ein Paar von zwei parallel liegenden Bogen-förmigen Graben festgestellt, offen in die Richtung der Terrasse oben dem Linken Flussufer der mäandernder Gidra (Abb. 2). In der Vergangenheit hat hier die Gidra eine Insel geformt, heute liegt die Siedlung zirka 10 Meter oben dem ursprünglichen Alluvium, heute nur noch einen trockenem Flussbett (je nach Hlavatá/Jelínek/Vavák 2015, 199). Eine systematische wissenschaftliche Forschung wurde auf der Lokalität erst im 21. Jahrhundert unternommen. Von der Initiative des Kleinkarpatischem Museum in Pezinok (J. Vavák) wurde vor den eigentlichen Ausgrabungen auf der Lokalität eine geophysikalische Vermessung unternommen, dank dessen der Durchlauf der Fortifikation festgestellt wurde, mit vier halb-oval förmigen Graben. In der nicht ferner Vergangenheit ließen sich die eigentlichen Wälle erkennen. Das Areal der befestigten Siedlung erreicht wahrscheinlich einen Ausmaß von zirka 4,5 Ha.

Die Feldforschung war auf den Raum zwischen den Graben von der älteren Bronzezeit gezielt. Im Jahre 2010 wurde in der Sonde I, angegeben auf der westlicher Seite des ehemaligen Trockners, ein weiterer Grabenobjekt identifiziert und ausgegraben, schon das fünfte in der Reihenfolge, der aber von der Geophysik nicht aufgefangen worden ist. Das Objekt lässt sich als ein Graben mit konisch sich verengenden Wänden und mit einem glatten Boden. In deren Füllung wurden zwei farblich unterschiedliche Schichten festgestellt, die Keramisches Material datiert in das Äneolithikum enthielten, spezifisch in zwei Phasen – epilengyelisches und post-badenisches Zeitalter.

Die Studie beruht auf der Analyse der keramischen Fragmente von Behältern und anderen keramischen Befunden, die von dem fünften Graben in Budmerice stammen, in der Lage Sušička. Teilweise sind auch die Befunde der steinernen geschliffener und gespaltener Industrie (mehr in Plháková 2013). Zum Gegenstand der Analyse wurden auch die Archaeobotanischen Proben und Besmieri-Proben von dem graben sowie auch Malakofauna gesammelt zusammen mit diesen Proben. Die Keramik wurde bearbeitet nach der primären typologischen Methode, basierend auf den Einzelheiten und es wurden auch ihre physisch-technologischen Eigenschaften beobachtet. Die Menge und Eigenschaften der keramischen Befunde haben eine mehr detaillierte Deskription und qualitative Analyse nicht ermöglicht.

Die Forschung des Grabens in Budmerice – Sušička hat archäologisches Material mit limitierter Aussagefähigkeit fortgebracht. Wir können nur anhand weniger diagnostizierbare Bruchteile und Atypische Fragmente bauen, die basierend auf physikalisch-technologischen Eigenschaften in Gruppen einteilen können (je nach Oberflächenbehandlung, Farbe der Oberfläche, Bruchlinien, Dicke der Wände Horejs 2010). Dank der Identifizierung der charakteristischen Eigenschaften der Keramik und deren subsequenter Analyse war es möglich das Material mit Analogien in Epilengyelischer Umgebung auszusortieren. Die zweite Gruppe bildet die Keramik mit braun-grauer Färbung und anderen Eigenschaften nahe der Keramik des jüngeren und späteren Äneolithikum.

Die Identifizierung von zumindest zwei Äneolithischen Zeitperioden in Budmerice in der Lage Sušička hat uns weitere „neue Punkte“ auf der Karte der Lokalitäten von diesem Zeitalter östlich von den Kleinen Karpaten gebracht. In der älteren, epilengyelischen, Periode konnte am Rande der Terrasse eine offene Siedlung existieren, was auch die Ergebnisse der Oberflächensammlungen von den letzten Jahrzehnten bestätigen. Weitere Aktivität ist bestätigt spätestens in dem jüngeren Äneolithikum, wann der Siedlungsraum durch einen breitem Graben umgeben hat, die wir anhand Analogien von der in der gleichen Zeit vorgefundenen Graben mit ähnlichem Profil und der Füllung der unterer Schicht datieren. Für einen *post quem* Komponenten halten wir die Fragmente der Behälter mit einer rauen Oberfläche, die erst seit der klassischer, ggfs. Der späten Baden-Periode und danach seit dem jüngeren Äneolithikum bis in die ältere Bronzezeit benutzt wurde. Die Existenz der Architektur und dadurch einer Wohnsiedlung bestätigen die Fragmente des Schmierpflasters, die in dem Graben als Abfall zu Zeit der deren Auffüllung gelangen ist. Der graben wurde graduell aufgefüllt, sehr wahrscheinlich auch während der Zeit wo sie im Nutz war, wobei kleiner Abfall von der unmittelbaren Umgebung darein abgospült wurde. Erst in der Zeit, wo sie schon nur zu einer seichten Einbuchtung wurde ist sie zu dem Abfallplatz der Siedlung geworden. Aufgrund der hohen Fragmentierung aller Befunde vermuten wir, dass es dazu nur allmählich gekommen ist und war keine einmalige Aktivität (d.H. in dem freigelegten Abschnitt).

Der Befund des Äneolithischen Grabens in Budmerice, lokalisiert zwischen einem äußeren und einem inneren Ring von Gräben von der älteren Bronzezeit führt auch zu Fragen bezüglich der Kontinuität der Besiedlung und dem Anfang des Baus der Fortifikationen in diesem Typ der Terrassen. Für die ältere Bronzezeit wird in der Literatur das Termin „Mehrfache Grabenbefestigungen“ vorgeschlagen (nach *J. Kovárník 2005, 221, Beispiele, Hlavatá/Jelínek/Vavák 2015, 202n; Chvojka/Hlásek/Menšík 2017, Abb. 7*), welche am Rande der Terrasse eines mäandernden Flussbetts in einem Flachland situiert sind. Die Situation in Budmerice bestätigt die Besiedlung solch einer Terrasse spätestens in dem jüngeren Äneolithikum. Für einen wichtigem Zusammenhang zu diesem Thema halten wir auch die Orientation des fünften Grabens die uns als sehr ähnlich dem äußeren Paar der Gräben von der älteren Bronzezeit erscheint.

Mgr. Viktória Dvorská Plháková
viktoria.plhakova@gmail.com

Mgr. Jana Mellnerová Šuteková, PhD.

Katedra archeológie, Filozofická fakulta UK v Bratislave, Gondova 2, 811 02 Bratislava, jana.mellnerova@uniba.sk

PhDr. Július Vavák, PhD.

Malokarpatské múzeum v Pezinku, M. R. Štefánika 4, 902 01 Pezinok, julius.vavak@muzeumpezinok.sk

Mgr. Pavol Jelínek, PhD.

Archeologické múzeum SNM, Žižkova 12, P.O.BOX 13, 810 06 Bratislava, pavol.jelinek@snm.sk

Mgr. Jana Hlavatá, PhD.

hlavajana@gmail.com

Mgr. Jarmila Bíšková

Ústav archeologie a muzeologie, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Arne Nováka 1, 602 00 Brno, jarmila.nedbalova@gmail.com